

УДК 811.124'373.7:811.163.3'255
УДК 811.14'02'373.7:811.163.3'255

РЕЦЕНЗИРАНО: 10.10.2023; 16.10.2023

Фразеолошки изрази од латинскиот и од старогрчкиот јазик и нивни паралели во македонскиот јазик

Светлана Кочовска-Стевовиќ

Институт за класични студии
Филозофски факултет
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
svetlana.kocovska@fzf.ukim.edu.mk

АПСТРАКТ

Присуството на фразеолошки изрази со потекло од класичната антика не е феномен што останал незабележан во теоријата што се занимава со македонската фразеологија (Велковска 2002, 78–80; Велјановска 2006, 46–47). Сепак, меѓу примерите за фразеологизми од овој тип отсуствуваат фразеолошките изрази што се дословен превод на старогрчки и на латински фразеологизми. Во овој прилог во фокусот на нашиот интерес се десет фразеолошки изрази што потекнуваат од класичната антика: 1) *Брза кучка слепи кучиња раѓа*; 2) *Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува*; 3) *Големите риби ги јадат малите*; 4) *Една ластовица не прави пролет*; 5) *Каде што има чад, има и оган*; 6) *Кучето што лае не каса*; 7) *Налева/долева масло на огин/оган*; 8) *Не може по магарето, удира по самарот*; 9) *Носи/полни вода со решето*; и 10) *Од мува прави слон*. Овие фразеолошки изрази од старогрчко и од латинско потекло му припаѓаат на меѓународниот слој од македонската фразеологија. Во македонскиот јазик влегле преку други јазици, веројатно преку новогрчкиот јазик и (ли) преку соседните словенски јазици. Повеќето од нив и во македонскиот јазик имаат статус на поговорки, исто како и во јазиците од коишто потекнуваат.

Клучни зборови: фразеолошки изрази од старогрчко и од латинско потекло, старогрчки поговорки, латински поговорки, македонска фразеологија

Влијанието на антиката врз фразеолошкиот фонд на македонскиот јазик не е феномен што во истражувањата на македонската фразеологија останал незабежан. Вообичаени парадигми за фразеологизми со потекло од античката историја, митологија или книжевност се фразеологизмите што според структурните одлики одговараат на синтагми или зборовни состави од најмалку два збора (e.g. *Ахилова пета, Сизифов камен/товар, Танталови маки, Дамоклов меч, тројански коњ, јаболко на раздорот, Гордиев јазол, Пандорина кутија, меѓу Сцила и Харибда, Пирова победа, драконска мерка/казна, ретка птица, крокодилски солзи etc.*)¹. Во студиите што ѝ се посветени на македонската фразеологија, парадигмите за фразеологизми со потекло од антиката што имаат структура на реченица се помалобројни од тие со структура на синтагма, а во многу случаи нивното потекло од антиката е спорно². Во овој прилог ќе укажеме на античкото потекло на десет фразеолошки изрази што потекнуваат од античката паремиска граѓа. Овие изрази во македонскиот јазик биле усвоени по посреден пат, т.е. преку превод од други балкански јазици. Повеќето од нив се варијанти на изразите што во теоријата се означуваат со терминот „европски поговорки“ (Strauss 1994; Raczolay 1997). Од лингвистички аспект тие претставуваат фразеолошки изрази што според структурата одговараат на реченица³. Му припаѓаат на меѓународниот слој од македонската фразеологија.

1. БРЗА КУЧКА СЛЕПИ КУЧИЊА РАЃА

*Ако набрзина се прават работите, резултатот може да биде неповолен*⁴.

Присуството на паремиска форма со значење идентично на значењето на овој македонски фразеологизам на европска територија е првпат потврдено во еден стих од т.н. „Колоњска епода“ на старогрчкиот поет Архилох (с. 650 г. пр.

---

¹ Види, на пример, Велковска (2002), 78–79.

² Од примерите што ги наведува Велковска во *Белешки за македонската фразеологија* (Велковска 2002, 79) ниту еден не води потекло од антиката. Три се адаптација или дословен превод на латински паремиски форми од средновековниот период (*Што можеш за денес не оставај за утре; Времињата се менуваат; Времето лечи сè*), а на останатите наведени примери потеклото не им е познато (*Секој збор нема одговор; Кој чека ќе дочека*).

³ Во македонската лингвистика фразеолошките изрази (ФИ), според структурата, се поделени во две групи: 1) ФИ што по структурата одговараат на реченица и 2) ФИ што по структурата одговараат на синтагма. Во ФИ со структура на реченица се изделуваат три подгрупи: 1) ФИ што можат да се употребат самостојно и со кои можат да се предадат цели соопштенија (e.g. „суши просо на ортома“, „Петок и сабота се“, „засука ракави“ etc.); 2) пословици, поговорки и крилатици (e.g. „Брзата кучка слепи кучиња раѓа“, „Рано пиле рано пее“, „Железото се кове додека е жешко“, „Да се биде или да не се биде“) и 3) клетви, благослови и поздравии („Пушка те фркнула“, „Аирлија работа“, „Дал ти бог добро!“). Види: Велјановска (2006), 33–34.

⁴ Ова и сите други објаснувања се преземени од *Официјалниот дигитален речник на македонскиот јазик* (<https://makedonski.gov.mk/>).

н. е.). Во оваа фрагментарно зачувана песна Архилох го опишува заведувањето на помладата сестра на неговата некогашна свршеница Необула⁵. Во еден стих од песната поетот прави алузија на поговорка со еквивалентно значење на поговорката *Брза кучка слепи кучиња раѓа*:

δέ]δοιχ' ὅπως μὴ τυφλὰ κάλιτήμερα
σπ]ουδῆι ἐπειγόμενος
τὼς ὄσπερ ἡ κ[ύων τέκω (Merkelbach, West 1974, 100)

„Се плашам дека, воден од брзање, може да создадам слепо, предвреме родено [потомство] / исто како кучката“⁶.

Во делот од реченицата ὄσπερ ἡ κ[ύων, „исто како кучката“, поетот алудира на кучката од поговорката што раѓа слепи кучиња затоа што брза. Алузија на поговорката има и во комедијата „Мир“ на Аристофан (с. 446 – с. 386 г. пр. н. е.):

κώδίνων Ἀκαλανθίς ἐπειγομένη τυφλὰ τίκτει... (Arist. *Pax* 1078)
„свонливиот славеј⁷ од брзање слепи [младенчиња] раѓа“.

Потврда за тоа дека изразот во антиката имал статус на поговорка (*παροιμία*) наоѓаме и кај римскиот лекар и философ од грчко потекло Гален (129 – с. 200/216 г. н. е.): Τὰς δὲ κύνας ἤδη που καὶ ἡ παροιμία φησὶν τυφλὰ τίκτειν ὑπὸ σπουδῆς (Gal. *De sem.* 64–65), „И поговорката вели дека кучките поради брзање раѓаат слепи младенчиња“. Во византиските паремииографски збирки на Максимум Плануд, Макариј и Апостолиј се потврдени неколку варијанти на изразот:

Ἡ κύων ἐπειγομένη τυφλὰ σκυλάκια τέτοκε (Kurtz 1886, 20)
„Брзата кучка слепи кутриња роди“.
Κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει (CPG II, 181)
„Брза кучка слепи [кучиња] раѓа“.
Κύων ἐπισπεύδουσα τυφλὰ γεννᾷ (*ibid.*, 491)
„Брза кучка слепи [кучиња] раѓа“.

Во паремииографската збирка *Adagia* на Еразмо Ротердамски е потврдена латинската варијанта: *Canis festinans caecos parit catulos* (Erasm. *Ad.* 2. 2. 35), која е превод на Еразмо на грчката варијанта: Ἡ κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει. Преку латинскиот поговорката влегла во неколку современи јазици: *англ.* The hasty bitch brings forth blind whelps (Bryan, Mieder 2005, 64); *герм.* Eilte die Hündin nicht, so würfe sie nicht blinde Jungen (Simrock 1846, 233); *итал.* La cagna frettolosa fa i cagnolini ciechi (Barosso 1837, 54); La gatta frettolosa fa i gattini ciechi (Percolla 1889, 189). Во италијанскиот се потврдени две варијанти, од кои во едната субјектот и

---

⁵ Види Тошева-Николовска (2010).

⁶ Преводот на овој и на останатите фрагменти е мој, освен кога во белешка не е наведено поинаку.

⁷ За поинакви интерпретации на κώδων ἀκαλανθίς, види: Kidd (2017), 508.

објектот се исти како и во античката варијанта, а во другата варијанта субјектот и објектот се „мачка“ и „мачиња“ („Брза мачка слепи мачиња раѓа“). Слична варијација има и во современиот грчки: Η γάτα ἀπὸ τῆ βία γεννᾷ στραβὰ τὰ παιδιὰ / Η σκύλα ἀπὸ τῆ βία τῆς, γεννᾷει τυφλὰ τὰ παιδιὰ τῆς (Πολίτης 1901, 108), „Мачката/Кучката поради брзање раѓа слепи деца“. Најстарата потврдена варијанта на поговорката е во сумерско-акадскиот; се среќава во едно писмо на асирскиот крал Шамши-Адад I (с. 1808 – 1776 г. пр. н. е.), во кое кралот го советува синот да не се однесува како во поговорката: kalbatum ina šutēpurīša ḫuprudūtīm ūlid (= Η κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει)⁸. Ова нè упатува на тоа дека поговорката во Хелада била увезена од Месопотамија⁹.

2. ВОЛКОТ ВЛАКНОТО ГО МЕНУВА, АМА КЌУДТА НЕ ЈА МЕНУВА

Се вели за некој што не го менува својот карактер (обично лош).

Латинската варијанта на паремиската форма „Волкот влакното го менува, ама кѓдта не ја менува“, која е забележана од Цепенков во обликот „Волко длаквата (ја менува), а табието не го менува“¹⁰, е потврдена во биографијата на Веспасијан во делото „Дванаесетте римски цареви“ на римскиот историограф Гај Светониј Транквил (I век). Во верзијата на Светониј субјектот не е волкот, туку лисицата:

Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei a sene bubulco, qui negata[m] sibi gratuita[m] libertate[m], quam imperium ade[m]ptum suppliciter orabat, proclamaverit, vulpem pilum mutare, non mores (Suet. *Vesp.* 16. 3).

„Некои велат дека бил природно наклонет кон задоволства, и дека за тоа му замерил некој негов овчар; имено, кога Веспасијан станал цар, човекот го молел за својата слобода, но, кога бил одбиен, извикал дека лисицата си го менува влакното, но не и својата кѓд“¹¹.

Најстарата, пак, потврдена старогрчка верзија на изразот е во делото „Историја на Јустинијановите војни“ на византискиот историограф Прокопиј (с. 500 – 565 г. н. е.). Во делото поговорката се среќава во писмо на Сандил, кралот на Утигурите, до Јустинијан, во кое, меѓу другото, Сандил му вели на Јустинијан:

Παροικίαν τινὰ ἐκ παιδὸς ἀκηκοὼς οἶδα, καὶ εἴ τι μὴ αὐτῆς ἐπιλέλησμαι, τοιαύτη τις ἢ παροικία τυγχάνει οὐσα. τὸ θηρίον ὁ λύκος τῆς μὲν τριχὸς, φασὶν,

⁸ Види: Moran (1978); Alster (1979).

⁹ Авишур упатува на варијанти на поговорката во месопотамскиот арапски и во јудејскоарапскиот. Претпоставката на Авишур е дека поговорката била прво преведена од акадски на арамејски, а потоа од арамејски на арапски. Види: Avishur (1981).

¹⁰ Цепенков (2009), 318.

¹¹ Преводот е преземен од Гај Светониј Транквил, *Дванаесетте римски цареви*, превод од латински јазик и белешки Весна Димовска-Јањатова, Војислав Саракински, Култура, Скопје, 2001, стр. 420.

ἴσως ἂν τι καὶ παραλλάξει οὐκ ἀδύνατος εἶη, τὴν μέντοι γνώμην οὐ μεταστρέφει, οὐκ ἀφείσις αὐτῶ μεθαρμοσαμένῳ ταύτην τῆς φύσεως (Procop. *De bell.* 8. 19. 10).

„Знам една поговорка што сум ја чул како дете, која, ако добро паметам, гласи вака некако: ‘Сверот, волкот’, велат, ‘веројатно може до определен степен да си го промени влакното, но карактерот не си го менува’ зашто не му е во природата да се менува“.

Во *Adagia* на Еразмо Ротердамски поговорката има облик „Lupus pilum mutat, non mentem“, „Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува“, и е дадена старогрчката варијанта на поговорката: Ὁ λύκος τὴν τρίχα, οὐ τὴν γνώμην ἀλλάττει (Erasm. *Ad.* 3. 3. 19). Латинската верзија што ја запишал Еразмо е веројатно превод на наведената грчка варијанта на поговорката, која, во сосем ист облик како што е наведена во *Adagia*, се среќава и во збирката на византискиот паремииограф Апостолиј (*CPG II*, 558), која Еразмо веројатно ја користел како извор. Варијанти на поговорката со варијации, главно, во субјектот (волк/лисица) се присутни во многу јазици: *англ.* The wolf changes his coat, but not his disposition (Christy 1887, vol. II, 475); The wolf may lose his teeth, but never his nature (Cheviot 1896, 350); The fox changes his skin but not his habits (Whiting 1986, 241); The fox may grow gray, but never good (Bechtel 1908, 35); *герм.* Der Fuchs ändert den Balg und bleibt ein Schalk / Der Wolf ändert das Haar und bleibt, wie er war (von Düringsfeld, von Reinsberg-Düringsfeld 1872, 46); Der Wolf ändert wohl sien Haar, aber er bleibt wie er war (Wächter 1883, 210); *франц.* Un renard change de poil, mais non pas de nature (Cahier 1856, 85); Le renard change de poil, mais non de nature; Lou renard que cambie de peu, mes pas d’alure (Rolland 1877, 168); *итал.* Il lupo perde il pelo ma non il vizio (Schwamenthal, Straniero 1991, 286); *шпан.* Muda el lobo los dientes, mas no las mientes (Mouronval Morales 2017, 204); *рус.* Волк и каждый год линяет, да обычая не меняет (Аникин 1988, 48); *грч.* Ο λύκος κι αν γέρασε και άλλαξε το μαλλί του, μήτε τη γνώμη του άλλαξε, μήτε την κεφαλή του (Crida Álvarez, Zoras 2005, 6); Ο λύκος κι αν εγέρασε κι άσπρισε το μαλλί του, μήτε τη γνώμη άλλαξε, μήτε την κεφαλή του (Καψαλης 2003, O326); *алб.* Ujku qimen e ndërron por zakonin s’e harron (Halili 2001, 34) *etc.* Наводот од Прокопиј упатува на можното неиндоевропско потекло на поговорката, со оглед на идентитетот на испраќачот на писмото до Јустинијан.

3. ГОЛЕМИТЕ РИБИ ГИ ЈАДАТ МАЛИТЕ

Посилниот секогаш го победува послабиот.

Најстарата верзија на овој израз на европска територија е потврдена кај римскиот полимат Марк Терентиј Варон (116 – 27 г. пр. н. е.):

Qui pote plus, urget, piscis ut saepe minutos magnu’ comest (Varro, *Menipp.* 289-9).

„Напаѓа тој што е посилен, како што често големата риба ги јаде малите“.

Во старогрчката книжевност не е потврдена поговорка со ист облик, но поговорката Ἰχθύων βίος, „живот на рибите“, има идентичен поттекст. Единствен извор за оваа старогрчка поговорка е Полибиј (с. 200 – 118 г. пр. н. е.):

οὐδ' οὖν, καθάπερ οἱ τύραννοι, βραχεῖαν δὴ τινα προβαλλόμενοι τῆς αἰσχύνης πρόφασιν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἀνέδην καὶ θηριωδῶς οὕτως ὥστε προσοφλεῖν τὸν λεγόμενον τῶν ἰχθύων βίον, ἐν οἷς φασιν ὁμοφύλοις οὔσι τὴν τοῦ μείονος ἀπώλειαν τῷ μείζονι τροφὴν γίνεσθαι καὶ βίον (Polyb. 15.20.3).

„Не се ни обидоа да најдат некој беден изговор за нивното срамно дело, како што обично прават тираните, туку постапија толку безобзирно и сурово што на нив може да се примени изреката 'животот на рибите', кај кои, иако се од ист вид, уништувањето на помалите значи храна и живот за поголемите“.

Во дидактичкиот еп „Дела и дни“ Хесиод на едно место вели дека рибите се јадат едни со други¹², но овој коментар на поетот не може да се третира како алузија на поговорката Ἰχθύων βίος или на поговорка со слично значење¹³ затоа што Хесиод изразот не го употребува со метафорично значење, туку констатира закон на природата. На можното постоење на санскритска поговорка со слично значење упатува еден навод од политичкиот трактат „Артхашастра“ на индискиот државник и философ од IV век пр. н. е. Чанаќја. Во трактатот се споменува начелото mātsyanyāya – „закон на рибите“; Чанаќја, имено, во трактатот вели дека, ако не постојат казни, може да дојде до безредие како во „законот на рибите“, т.е. силните да ги проголтаат слабите¹⁴. Неизвесно е дали старогрчката поговорка Ἰχθύων βίος се развила под влијание на санскритска поговорка со слично значење или двете поговорки имале самостоен развој. Интересно е дека во *Adagia* на Еразмо Ротердамски нема израз со слично значење, но нововековните збирки со латински поговорки бележат две варијанти: *Pisces vorat maior minorem*, „Поголемата риба ја голта помалата“ (Strafforello 1883, 226) и *Pisces magni parvulos comedunt*, „Големите риби ги јадат помалите“ (Middlemore 1889, 275). Овие подоцнежни латински поговорки е можно да настанале под влијание на фламанскиот сликар Питер Бројгел Постариот, кој во 1556 г. создал модел за познатата гравура со наслов *Grandibus exigui sunt pisces piscibus esca*, „Малите

¹² τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων
ἰχθύσι μὲν καὶ θηροῖ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
ἔσθήμεν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς;
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἢ πολλὸν ἀρίστη
γίγνεται. (Hes. Op. 276–280)

„Овој ред синот Кронов на луѓето им го даде: / рибите, дивите сверој и птиците крилати редум / едно друго да јаде, а правда кај нив да нема; / правда на луѓето им даде што далеку повеќе вреди“. Преводот е преземен од: Хесиод, *Дела и дни*, препев Витомир Митевски, белешки Даница Митевска, Култура, Скопје, 1996, стр. 57.

¹³ Cf. Mieder (2004), 34–35.

¹⁴ Olivelle (2013), 69.

риби се храна на големите риби“ (Albertina, *инв. бр.* 7875). Влијание врз популаризацијата на изразот во Англија имал Шекспир, кој изразот го употребил во драмата „Перикле“, која е објавена во 1609 година¹⁵. Изразот има варијанти во повеќе современи јазици: *англ.* Big fish eat little fish (Simpson 1982, 18); *герм.* Grosse Fische fressen die kleinen (von Düringsfeld, von Reinsberg-Düringsfeld 1872, 332); *франц.* Les gros poissons mangent les petits (Quitard 1842, 604); *итал.* Il pesce grosso mangia il piccolo (Schwamenthal, Straniero 1991, 403); *шпан.* El pez grande se come al chico (Mouronval Morales 2017, 122); *рус.* Большая рыба маленькую целиком глотает (Аникин 1988, 25); *грч.* Το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό (Καψαλης 2003, T442); *алб.* Peshku i madh e ha të voglin (Çerku 2007, 98) *etc.*

4. ЕДНА ЛАСТОВИЦА НЕ ПРАВИ ПРОЛЕТ

Со едно нешто не се завршува работата.

Изразот „Една ластовица не прави пролет“, присутен во „Зборникот на Миладиновци“ во обликот „Со една ластовица не идет лето“¹⁶, е дословен превод на старогрчкиот израз Μία χελιδὼν ἕαρό οὐ ποιεῖ, кој е потврден во Аристотеловата „Никомахова етика“. Во времето на Аристотел (IV век пр. н. е.) изразот веќе имал статус на поговорка со истото значење во коешто се употребува и во македонскиот јазик. Аристотел го употребува за да истакне дека човекот, за да биде среќен, не треба да води доблестен живот само еден ден или кратко време, туку таков живот треба да води постојано:

...μία γὰρ χελιδὼν ἕαρό οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα (Ar. EN 1098a)

„...зашто ’една ластовица не ја чини пролетта’, ниту еден ден – животот“¹⁷.

Настанокот на поговорката е инспириран од басната на Ајсоп „Млад расипник и ластовица“¹⁸. Во басната еден млад човек, кога видел ластовица, помислил дека дошла пролетта, па си ја продал наметката, која од сите предмети што претходно ги поседувајќи единствено му останала; кога повторно стегнал

---

¹⁵ **Третиот рибар:** [...] Господару, се чудам како живеат рибите в море.

Првиот рибар: Како што живеат луѓето на суво: Големите ги јадат малите. Не знам со што попогодни би ги споредил нашите богати шконтери освен со кит: Тој си игра и се превртува терајќи ја ситната боранија пред себе за на крајот сите да ги голтне во еден залак. Такви китови сум чул имало и на суво, кои рилката ја држеде отворена дури не ја проголтале целата парохија, црквата, камбанаријата, камбаните и сè друго. (Вилијам Шекспир, *Сите драми и сонети*, препев Драги Михајловски, Каприкорнус, Скопје, 2013, стр. 1458–1459).

¹⁶ Миладиновци (1962), 485.

¹⁷ Преводот е преземен од Аристотел, *Никомахова етика*, превод од старогрчки и предговор Елена Колева, Три, Скопје, 2003, 73.

¹⁸ Види Ајсоп, *Басни*, превод и препев од старогрчки јазик, предговор, белешки и коментари Валериј Софрониевски, Три, Скопје, 2008, 204.

студ, младиот човек ја видел ластовицата како лежи мртва и ѝ префрлил дека го измамила. Латинската варијанта на изразот има облик *Una hirundo non facit ver*, а е првпат потврдена во паремииографската збирка на Еразмо Ротердамски *Adagia* (Erasm. Ad. 1. 7. 94). Благодарение на Еразмо, изразот бил усвоен во многу современи јазици: *англ.* One swallow does not make a summer/spring (Speake, Simpson 2015, 307); *герм.* Eine Schwalbe macht keinen Sommer (von Düringsfeld, von Reinsberg-Düringsfeld 1872, 189); *франц.* Une hirondelle ne fait pas le printemps (Quitard 1842, 457); *итал.* Una rondine non fa primavera (Schwamenthal, Straniero 1991, 450); *рус.* Одна ласточка весны не делает (Жуков 1993, 236); *грч.* Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη (Καψαλης 2003, E191) *etc.*

5. КАДЕ ШТО ИМА ЧАД, ИМА И ОГАН

Каде што се навестува нешто во мала количина, во мала мера, мора да има и нешто поголемо, посериозно.

Најстарата варијанта на изразот „Каде што има чад, има и оган“ се среќава во комедијата „Куркулион“ на римскиот комедиограф Плаут:

Flamma fumo est proxima (Plaut. *Circ.* 53)

„Близу до чадот има оган“.

Во збирката „Сентенции на Публилиј Сир“¹⁹ е потврдена уште една варијанта на изразот: *Numquam ubi diu fuit ignis defecit vapor* (Publ. *Sent.* N 13), „Секогаш има чад таму каде што долго имало оган“. Во старогрчкиот јазик не е потврдена поговорка со слично значење. Верзијата што се среќава кај Плаут е застапена во Еразмовата збирка *Adagia* (Erasm. Ad. 1. 5. 20), која имала најголем удел во присвојувањето на изразот во многу јазици. Пацолаи открил варијанти на изразот во 53 јазици²⁰, од кои овде ќе наведеме само неколку: *англ.* There is no smoke without fire (Apperson 1993, 582); *герм.* Kein Rauch ohne Feuer (von Düringsfeld, von Reinsberg-Düringsfeld 1872, 480); *франц.* Il n'y a pas de fumée sans feu (Gratet-Duplessis 1860, 163); *итал.* Non si dà fumo senza fuoco (Schwamenthal, Straniero 1991, 344); *рус.* Нет дыма без огня (Жуков 1993, 113); *грч.* Δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά (Crida Álvarez 1999, 127) *etc.*

---

¹⁹ Збирката „Сентенции на Публилиј Сир“ (Publilii Syri sententiae) се состои од 734 сентенции во јампски сенар и трохајски септенар подредени по абецеден ред, кои се смета дека потекнуваат од мимовите на Публилиј Сир, автор од времето на Кајсар. Непознато е кога е објавена збирката и од кого. Во извори од I и II век се среќаваат цитати од сентенции за кои се вели дека се на Публилиј (Sen. *Con.* 7. 2. 14; 7. 3. 8; 7. 4. 8; Petr. 55; Gell. 17. 14), но само мал дел од нив се од изданието што ни е нам познато. Ова упатува на тоа дека текстот на збирката имал повеќе изданија и бил дополнуван со нови сентенции од мимовите на Публилиј, но можеби и од дела на други автори.

²⁰ Paczolay (1997), 33–37.

6. КУЧЕТО ШТО ЛАЕ НЕ КАСА

Тој што е силен на зборови, обично останува само на тоа, а не дејствува.

Најстарата варијанта на изразот „Кучето што лае не каса“ е потврдена во еден фрагмент од епот „Анали“ на римскиот поет Ениј:

Canes sine dentibus latrat (Enn. Ann. 542).

„Лае куче што нема заби“.

Најпознатата, пак, латинска варијанта на изразот има облик *Canis timidus vehementius latrat quam mordet*, „Плашливо куче посилено лае отколку што каса“. Потврдена е во делото „Историја на Александар Велики“ на Квинт Куртиј Руф (I век н. е.), во кое се вели дека поговорката е од бактриско потекло:

Adicit deinde, quod Bactrianos vulgo usurpabant, canem timidum vehementius latrare quam mordere (Curt. 7. 4. 13).

„Потоа (sc. Кобар) додал дека сред народот кај Бактријците има една поговорка, дека плашливото куче посилено лае одошто каса“²¹.

Возможно е Куртиј Руф поговорката да ја презел од некој грчки извор. Имено, една алузија на поговорката се среќава во делото „Животот и делата на Александар Велики“ на Псевдо-Калистен (III век н. е.). Во делото авторот пренесува дека Александар III, за да ги утеши исплашените Македонци од персискиот цар Дариј, им рекол: καὶ γὰρ τινες τῶν κυνῶν ἀδυναμοῦντες τῇ ἀλκῇ τοῦ σώματος μάχεσθαι μέγα ὑλακτοῦσιν ὡς δυνάμενοι διὰ τοῦ ὑλαγμοῦ τὴν ἔμφασιν τοῦ δύνασθαι ἐμφαίνειν (Ps. Call. E. 1. 37. 2), „Па и кучињата кога ќе снеможат лаат гласно, така што со лаењето оставаат впечаток дека се силни“²². Во Adagia на Еразмо Ротердамски поговорката е застапена во обликот: *Canes timidi vehementius latrant* (Erasm. Ad. 3. 7. 100), „Исплашените кучиња многу силно лаат“, а како извор е посочен Куртиј Руф. Под влијание на Еразмо поговорката била усвоена во многу европски јазици: *англ.* A barking dog bites little / Barking dogs seldom bite (Apperson 1993, 157); *герм.* Bellende Hunde beissen nicht / Hunde, die am meisten bellen, beissen am wenigsten (Von Düringsfeld, Von Reinsberg-Düringsfeld 1872, 87); *франц.* Chien qui aboie ne mord pas (Gratet-Duplessis 1860, 171); *итал.* Can che abbaia non morde (Schwamenthal, Straniero 1991, 70); *рус.* Не всякая собака кусает, которая лает (Аникин 1988, 212); *грч.* Σκυλί που γαβγίζει δεν δαγκώνει (Crida Álvarez 2017, 88); *алб.* Qeni që leh nuk kafshon (Strati 2004, 127) etc.

---

²¹ Преводот е преземен од Квинт Куртиј Руф, *Историја на Александар Македонски*, превод од латински Љубинка Басотова, Патрија, Скопје, 1998, стр. 296.

²² Преводот е преземен од Псевдо-Калистен, *Животот и делата на Александар Велики*, превод од старогрчки, предговор и белешки Весна Димовска-Јањатова, Слово, Скопје, 2008, стр. 53.

7. НАЛЕВА/ДОЛЕВА МАСЛО НА ОГИН/ОГАН

Поттикнува или комплицира некаква кавга; уште повеќе влошува определена ситуација.

Фразеолошкиот израз „налева/долева масло на огин/оган“ е *verbatim* превод на една од двете латински варијанти на изразот што се среќаваат во паремии-ографската збирка *Adagia* на Еразмо Ротердамски: *Oleum camino addere* (Erasm. *Ad.* 1. 2. 9), „да долеваш масло на оган“. Изворот што Еразмо Ротердамски го наведува е една сатира од поетот Хоратиј:

adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino (Hor. *Serm.* II 3. 321–322).
„Пишувај сега песни, т.е. додај масло на огнот“.

Втората варијанта евидентирана во збирката на Еразмо Ротердамски има облик *Oleo incendium restinguere* (Erasm. *Ad.* 1. 2. 10), „со масло да гасиш пожар“. Оваа варијанта е превод на грчката паремиска форма Ἐλαίῳ πῦρ σβεννύεις, „Гасиш оган со масло“, која е потврдена во збирката *Proverbia Plutarchi*, „Поговорки на Плутарх“ (CPG I, 345). Алузија на овој старогрчки израз има во дијалогот „Тимон човекомразецот“ на Лукијан од Самосата:

εἰ δέ τινα ἴδοιμι ἐν πυρὶ καταδιαφθειρόμενον καὶ σβεννύναι ἰκετεύοντα, πῖπτη καὶ ἐλαίῳ κατασβεννύναι (Luc. *Tim.* 44)

„Ако видам некој изгорен од оган што моли огнот да биде изгаснат, го гаснам со смола и масло“.

Фразеологизмот е присутен во фразеолошкиот фонд на многу современи јазици: *англ.* add fuel to the fire; *герм.* Öl ins Feuer gießen; *франц.* Jeter/mettre de l'huile sur le feu; *итал.* buttare/gettare olio sul fuoco; *рус.* подлить масла в огонь; *грч.* ρίχνει λάδι στη φωτιά; *алб.* Hidh vaj në zjarr *etc.*

8. НЕ МОЖЕ ПО МАГАРЕТО, УДИРА ПО САМАРОТ

Кога не може по оној што треба, тогаш удира по оној што може.

Најстарата потврдена верзија на овој израз, запишан од Цепенков во обликот „Не можит на магарето да маат, ќе маат на самаро“ (Цепенков 2009, 322, бр. 174), е во делото „Сатирикон“ на Петрониј Арбитер (с. 27 – 66 г.). Изразот *Qui asinum non potest, stratum caedit*, „Тој што не може по магарето удира по самарот“, во романот на Петрониј е употребен во истото значење во коешто се употребува и во македонскиот јазик: Гркот Ехион на гозбата кај Трималхион раскажува дека некојси Гликон, откако ја фатил жена си со еден од своите робови, го дал робот „ad bestias“, т.е. го пријавил на гладијаторски игри; Ехион, чиј

идиолект изобилува со вулгаризми, хиперкорекции и поговорки што се потврдени само кај Петрониј²³, ја завршува оваа епизода од своето обраќање, велејќи:

Quid peccavit, qui coactus est facere? Magis illa matella digna fuit quam tauris iactaret. Sed qui asinum non potest, stratum caedit (Petr. 45)

„Што е виновен и робот, кога бил принуден тоа да ѝ го прави [sc. на жената на Гликон]? Таа ороспија многу повеќе заслужува да биде фрлена на биковите. Но ако не можеш по магарето, тогаш удри по самарот!“²⁴.

Не е потврдена старогрчка варијанта на оваа поговорка, но постои хебрејска варијанта, која е дословен превод на изразот што се среќава кај Петрониј²⁵. Хебрејската варијанта се среќава во Мидраш Танхума (Midrash Tanhuma *Pqwydy* 4) – збирка текстови со толкувања на Тората на познати и анонимни рабини. Му се припишува на хебрејскиот мудрец Хија бар Аба (с. 180 – 230 г.), рабин од Бабилон, кој мигрирал во Палестина. Според Либерман, поговорката е еден од бројните примери во рабинската литература за хебрејски поговорки што се превод на старогрчки или на латински поговорки²⁶. Иако е потврдена во латинскиот, фактот што во „Сатирикон“ ја употребува книжевен лик што по потекло е Грк упатува на тоа дека поговорката можеби е латински превод на старогрчка поговорка што Петрониј ја слушнал на југот од Италија, каде што е и сместено дејството на „Сатирикон“. Најстарата потврдена грчка варијанта на поговорката се среќава во една песна на византискиот хроничар, теолог, математичар и астроном од XII век Михаил Гликас: Ἐλάκτισεν ὁ γάϊδαρος καὶ δέρουσι τὸ σάγμα, „Магарето клоцна, [а тие] го удираат самарот“ (Πολίτης 1902, 342). Поговорката има верзии во повеќе современи јазици: *англ.* He that cannot beat the horse, beats the saddle (Apperson 1993, 39); *герм.* Den Sack schlägt man, den Esel meint man (Grimm, Grimm 1885, 1925); *франц.* Qui ne peut frapper l'âne, frappe le bât (Cahier 1856, 6); *итал.* Chi non può dare all'asino dà al basto (Schwamenthal, Straniero 1991, 129); *шпан.* Quien no puede dar en el asno, da en la albarda (de Ramón 1885, 1031); *грч.* [Ὁποῖος] δεν μπορεῖ να δειρεῖ το γάϊδαρο, δέρνει το σαμάρι / Φταίει ο γάϊδαρος, δέρνουν το σαμάρι / Σου φταίει ο γάϊδαρος και δέρνεις το σαμάρι (Πολίτης 1902, 342–345); *алб.* S'ka ç'i bën gomarit e i bie samarit (Kostallari et al. 1981, 1731); *буг.* Бий самара, да се сецпа магарето (Зидарова 2009, 273) *etc.*

---

²³ Види: Von Albrecht (1989), 125–135.

²⁴ Преводот е преземен од Петрониј Арбитер, *Сатирикон*, превод од латински јазик Весна Димовска-Јањатова, Три, Скопје, 2012, стр. 40.

²⁵ Hadas (1929), 382; Lieberman (1942), 153.

²⁶ Lieberman (1942), 153.

9. НОСИ/ПОЛНИ ВОДА СО РЕШЕТО

Работи без резултат; залудна работа, работа од која нема резултати, нема видлив ефект.

Најстарата варијанта на фразеолошкиот израз „носи/полни вода со решето“²⁷ е потврдена во еден стих од комедија „Псевдол“ на римскиот комедиограф Плаут:

...quod tu istis lacrimis te probare postulas,
non pluris refert quam si imbrem in cribrum geras (Plaut. Ps. 101–102).
„Тоа што сакаш да ѝ се додвориш со тие твои солзи
е подеднакво залудно како и да носиш вода во решето“.

Во *Adagia* на Еразмо Ротердамски изразот има облик *Cribrum aquam haurire* (Erasm. Ad. 1. 4. 60), „Да црпиш вода со решето“, а наведена е и неговата грчка варијанта: Κοσκίνω ὕδωρ ἀντλεῖ ἢ ἐπιφέρει, „Со решето црпи или носи вода“. Во паремиографската збирка на Макариј е потврдена варијантата Κοσκίνω ἀντλεῖς (CPG II, 180), а во збирката на Апостолиј варијантата Κοσκίνω ὕδωρ φέρει (*ibid.*, 481). Благодарение на Еразмо, изразот влегол во фразеолошкиот фонд на многу современи јазици: *англ.* to carry/draw water in a sieve; *герм.* Wasser im Siebe holen; *франц.* Puiser l'eau dans un cribleau; *итал.* portare l'acqua col vaglio *etc.* Изразот веројатно потекнува од митот за Данаидите, кои, поради тоа што ги убиле своите мажи, биле казнети така што во подземниот свет биле принудени да вршат работа од којашто нема никаков резултат – да полнат вода во буриња без дно²⁸.

10. ОД МУВА ПРАВИ СЛОН

Ги преувеличува работите.

Фразеолошкиот израз „Од мува прави слон“ е дословен превод на старогрчката паремиската форма Ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν, „од мува да се прави слон“. Оваа старогрчка поговорка е евидентирана во паремиографската збирка на Зенобиј (CPG I, 74)²⁹, грчки софист, кој во времето на Хадријан (117 – 138 г.) бил учител по реторика во Рим. Поговорката е потврдена и во делото „Пофалба на мувата“ од Лукијан од Самосата:

---

²⁷ Во *Официјалниот дигитален речник на македонскиот јазик* (<https://makedonski.gov.mk/>) кај лексичката единица „решето“ е евидентирана варијантата „Носи вода со решето“, а во *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник* – варијантата „Полни вода со решето“ (Велковска (2008), 114).

²⁸ Види *Нор. Cartm.* III 11. 25–29; *Hug.* 168.

²⁹ Паремеиографската збирка на Зенобиј, според Суда (Σ 73), е скратена верзија во три книги од збирките на Дидим од Александрија и Лукил од Тара на Крит, паремеиографи од I век пр. н. е., чии збирки, за жал, денес не се зачувани.

Πολλὰ δ' ἔτι ἔχων εἰπεῖν καταπαύσω τὸν λόγον, μὴ καὶ δόξω κατὰ τὴν παρομιάν ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν (Luc. Misc. Enc. 12. 12).

„Имам да кажам уште многу работи, но тука ќе престанам да зборувам за да не излезе, како што вели поговорката, дека од мува правам слон“.

На европскиот запад поговорката станала популарна благодарение на Еразмо Ротердамски, кој во *Adagia* поговорката ја превел на латински во обликот *Elephantum ex musca facis* (Erasm. Ad. 1. 9. 69). Латинскиот превод на Еразмо е превод на грчката верзија на поговорката што се среќава во збирката на Григориј од Кипар (XIII век): Ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖς (CPG I, 361), „Од мува правиш слон“. Еразмо претпоставува дека поговорката потекнува од Хомер, кој во „Илијада“ го споредува Менелај со мува. Единствената споредба на Менелај со мува во „Илијада“ се стиховите од епот во кои се вели дека Атина во градите на Менелај μυίας θάρσος ... ἐνήκεν (Hom. Il. 17. 570–573), „турила дрзост од мува“³⁰. Оттаму, претпоставката на Еразмо дека поговорката потекнува од Хомер е неоснована затоа што мувата во епот не е метафора за нешто мало и неважно, како во поговорката, туку е метафора за упорност, карактеристика што е добро да се поседува во војна. Под влијание на Еразмо изразот влегол во фразеолошкиот фонд на многу современи јазици: *англ.* to change a fly into an elephant; *герм.* aus einer Ameise einen Elefanten Machen; *франц.* faire d'une mouche un éléphant; *итал.* fare d'una mosca un elefante; *шпан.* hacer de una pulga un elefante; *рус.* делать из мухи слона *etc.*

***

Овие десет изрази му припаѓаат на меѓународниот слој од македонската фразеологија. Сите се превод или блага адаптација на латински или на старогрчки изрази, а за четири од нив постојат индиции дека во латинскиот и(ли) во старогрчкиот јазик биле увезени од други јазици (e.g. „Брза кучка слепи кучиња раѓа“, „Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува“, „Куче што лае не каса“ и „Големите риби ги јадат малите“). Без оглед на нивното потекло, во современите јазици овие изрази влегле најмногу благодарение на збирката со латински и старогрчки поговорки на холандскиот хуманист Еразмо Ротердамски *Adagia*. Оваа паремииографска збирка неколку века по објавувањето на нејзиното последно издание (1536 г.) била една од најчитаните книги во Европа. Одраз на нејзината популарност низ вековите е влијанието што таа го извршила врз обликувањето на паремиската граѓа и врз фразеолошкиот фонд на современите јазици. Повеќето од изразите што овде ги претставивме се дословен

---

³⁰ Види Хомер, *Илијада*, препев, предговор, увод и објасненија Михаил Д. Петрушевски, Детска радост, Скопје, 1995, стр. 306.

превод или блага адаптација на изрази што се евидентирани во оваа збирка (e.g. „Брза кучка слепи кучиња раѓа“, „Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува“, „Една ластовица не прави пролет“, „Каде што има чад, има и оган“, „налева/долева масло на огин/оган“, „носи/полни вода со решето“ и „од мува прави слон“). Во македонскиот јазик сите овие изрази влегле по посреден пат, односно преку превод од други соседни јазици. Со оглед на тоа што варијанти на некои од нив (e.g. „Брза кучка слепи кучиња раѓа“, „Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува“, „Не може по магарето, удира по самарот“, „носи/полни вода со решето“ и „од мува прави слон“) се евидентирани во византискиот и во современиот грчки јазик, многу е веројатно дека грчкиот јазик имал улога на посредник во процесот на нивното усвојување во македонскиот јазик. Некои од нив, сепак, во македонскиот јазик можеби влегле со посредство на некој од соседните словенски јазици. Повеќето од овие десет изрази и во македонскиот јазик имаат статус на поговорки. Исклучок се изразите „налева/долева масло на огин/оган“, „носи/полни вода со решето“ и „од мува прави слон“.

Библиографија

Изворни текстови и преводи

Ајсоп, *Басни*, превод и препен од старогрчки јазик, предговор, белешки и коментари Валериј Софрониевски, Три, Скопје, 2008.

Аристотел, *Никомахова етика*, превод од старогрчки и предговор Елена Колева, Три, Скопје, 2003.

Куртиј Руф, Квинт, *Историја на Александар Македонски*, превод од латински Љубинка Басотова, Патрија, Скопје, 1998.

Петрониј Арбитер, *Сатирикон*, превод од латински јазик Весна Димовска-Јањатова, Три, Скопје, 2012.

Псевдо-Калистен, *Животот и делата на Александар Велики*, превод од старогрчки, предговор и белешки Весна Димовска-Јањатова, Слово, Скопје, 2008.

Светониј Транквил, Гај, *Дванаесетте римски цареви*, превод од латински јазик и белешки Весна Димовска-Јањатова, Војислав Саракински, Култура, Скопје, 2001.

Хесиод, *Дела и дни*, препен Витомир Митевски, белешки Даница Митевска, Култура, Скопје, 1996.

Хомер, *Илијада*, препен, предговор, увод и објасненија Михаил Д. Петрушевски, Детска радост, Скопје, 1995.

Шекспир, Вилијам, *Сите драми и сонети*, препен Драги Михајловски, Каприкорнус, Скопје, 2013.

Aristophanes, *Clouds, Wasps, Peace*, edited and translated by Jeffrey Henderson, Loeb Classical Library 488, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1998.

Aristotle, *Nicomachean Ethics*, translated by H. Rackham, Loeb Classical Library 73, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1926.

CPGI = *Corpus Paroemiographorum Graecorum, tomus I*, ediderunt E. L. a Leutsch et F. G. Schneidewin, Vandenhoeck et Ruprecht, Göttingen, 1851.

CPG II = *Corpus Paroemiographorum Graecorum: tomus II*, edidit Dr. Ernestus Ludov a Leutsch, apud Vandenhoeck et Ruprecht, Gottingae, 1851.

Curtius, Quintus, *History of Alexander, books 6-10, volume II*, translated by J. C. Rolfe, Loeb Classical Library 369, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1946.

Erasmus, D., *Adagiorum chiliades quatuor cum sesquicenturia*, Sonnius, Parisiis, 1571.

Fragmentary Republican Latin, volume I: Ennius, Testimonia. Epic fragments, edited and translated by Sander M. Goldberg, Gesine Manuwald, Loeb Classical Library 294, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2018.

Hesiod, *Theogony. Works and Days. Testimonia*, edited and translated by Glenn W. Most, Loeb Classical Library 57, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2018.

Homer, *Iliad, books 13-24*, translated by A. T. Murray, revised by William F. Wyatt, Loeb Classical Library 171, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1925.

Horace, *Satires. Epistles. The Art of Poetry*, translated by H. Rushton Fairclough, Loeb Classical Library 194, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1926.

Lucian, *Volume I: Phalaris. Hippias or The Bath. Dionysus. Heracles. Amber or The Swans. The Fly. Nigrinus. Demonax. The Hall. My Native Land. Octogenarians. A True Story. Slander. The Consonants at Law. The Carousal (Symposium) or The Lapiths*, translated by A. M. Harmon, Loeb Classical Library 14, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1913.

Lucian, *Volume II: The Downward Journey or The Tyrant. Zeus Catechized. Zeus Rants. The Dream or The Cock. Prometheus. Icaromenippus or The Sky-man. Timon or The Misanthrope. Charon or The Inspectors. Philosophies for Sale*, translated by A. M. Harmon, Loeb Classical Library 54, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1915.

Petronius, Seneca, *Satyricon. Apocolocyntosis*, edited and translated by Gareth Schmeling, Loeb Classical Library 15, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2020.

Plautus, *Casina. The Casket Comedy. Curculio. Epidicus. The Two Menaechmuses*, edited and translated by Wolfgang de Melo, Loeb Classical Library 61, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2011.

Plautus, *The Little Carthagian. Pseudolus. The Rope*, edited and translated by Wolfgang de Melo, Loeb Classical Library 260, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2012.

Polybius, *The Histories, books 9-15*, translated by W. R. Paton, Loeb Classical Library 159, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2011.

Procopius, *History of the Wars, books 7.36-8*, translated by H. B. Dewing, Loeb Classical Library 217, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1928.

Pseudo-Callisthenes, *Historia Alexandri Magni*, edidit Guilelmus Kroll, Weidmann, Berlin, 1926.

Terentius Varro, M. *Saturarum Menippearum fragmenta*, edidit Raymond Astbury, Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig, 1985.

Suetonius, *Lives of the Caesars, volume II*, translated by J. C. Rolfe, Loeb Classical Library 38, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1914.

Стручна литература

Аникин, П. (1988), *Русские пословицы и поговорки*, Художественная литература, Москва.

Велјановска, К. (2006), *Фразеолошки изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*, Македонска ризница, Куманово.

Велковска, С. (2002), *Белешки за македонската фразеологија*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Велковска, С. (2008), *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*, авторско издание, Скопје.

Жуков, В. П. (1993), *Словарь русских пословиц и поговорок*, Русский язык, Москва.

Зидарова, В. (2009), *Лексикологија на съвременнија български език*, Изд-во Контекст, Пловдив.

Миладиновци (1962), *Зборник 1861-1961*, Кочо Рацин, Скопје.

Тошева-Николовска, Д. (2010), 'Архилох: „Заведување на помладата сестра“', *Systasis* 16.

Цепенков, К. М. (2009), *Македонски народни приказни, книга петта*, приредил Кирил Пенушлиски, Матица македонска, Скопје.

Alster, B. (1979), 'An Akkadian and a Greek Proverb: A Comparative Study', *Die Welt des Orients* 10, 1–5.

Apperson, G. G. L. (1993), *The Wordsworth Dictionary of Proverbs*, Wordsworth Editions Ltd.

Avishur, Y. (1981), 'Additional Parallels of an Akkadian Proverb Found in the Iraqi Vernacular Arabic', *Die Welt des Orients* 12, 37–38.

Barosso, P. A. (1837), *Proverbi e detti proverbiali scelti e ristampati per cura di P. A. Barosso con gli equivalenti latini*, Presso l'editore, Torino.

Bechtel, J. H. (1908), *Proverbs, Maxims and Phrases*, Penn Publishing Company.

Bryan, G. B., Mieder, W. (2005), *A dictionary of Anglo-American Proverbs & Proverbial Phrases*, Peter Lang.

Cahier, Ch. (1856), *Quelque six mille proverbes et aphorismes usuels empruntés à notre âge et aux siècles derniers*, Julien, Paris.

Cheviot, A. (1896), *Proverbs, proverbial expressions and popular rhymes of Scotland*, Alexandar Gardner, Paisley.

Christy, R. (1887), *Proverbs, Maxims and Phrases of all ages*, Two volumes, G. P. Putnam's Sons, New York and London.

Crida Álvarez, C. A. (1999), *Ανθολογία ισπανικών παροιμιών και παροιμιωδών φράσεων με αντιστοιχίες στα Ελληνικά και αντίστροφα. Antología de refranes del griego moderno y frases hechas con correspondencias en español y viceversa*, Κόδικας, Atenas.

Crida Álvarez, C. A. (2017), *Ο παροιμιακός λόγος που γινωρίζουν και χρησιμοποιούν οι σύγχρονοι Έλληνες με αντιστοιχίες στην ισπανική γλώσσα*, Εκδόσεις Φιλύρα, Αθήνα.

Crida Álvarez, C. A., Zoras, G. (2005), *Είναι Παροιμίες. Λεξικό αντιστοιχών παροιμιών της Ελληνικής, της Ισπανικής και της Ιταλικής. Son Paremias. Diccionario de concordancias paremiológicas griegas, españolas, italianas. Sono Proverbi. Dizionario di concordanze paremiologiche greche, spagnole, italiane*, Efsthadiadis Group, Αθήνα.

Çerku, F. (2007), *Fjalë të urta shqiptare, Dy lindje dhe dy perëndime*, Tiranë.

de Ramón, L. P. (1885), *Diccionario popular universal de la lengua Española*, vol. 1, Imprenta y librería religiosa y científica, Barcelona.

Gratet-Duplessis, P.-A. (1860), *Petite encyclopédie des proverbes français*, Passard, Paris.

Grimm, J., Grimm, W. (1885), *Deutsches Wörterbuch*, vol. 6, Verlag von S. Hirzel, Leipzig.

Hadas, M. (1929), 'Oriental Elements in Petronius', *The American Journal of Philology*, Vol. 50, No. 4, 378–385.

Halili, I. (2001), *Fjalë të urta të popullit shqiptar*, Toena, Tiranë.

Kidd, S. E. (2017), 'Nonsense in Comic Scholia', *The classical Quarterly* 67, 2, 507–521.

Kostallari, A., Rexha, A. et al. (1981), *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, N – ZH*, Rilindja, Prishtinë.

Kurtz, E. (1886), *Die Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes*, August Neumanns Verlag, Leipzig.

Lieberman, S. (1942), *Greek in Jewish Palestine: Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.*, Jewish Theological Seminary of America, New York.

Merkelbach, R., West, M. L. (1974), 'Ein Archilochos-Papyrus'. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 14, 97–113.

Middlemore, J. (1889), *Proverbs, Sayings and Comparisons in Various Languages*, Istiber, London.

Mieder, W. (2004), *Proverbs: a Handbook*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London.

Moran, W. L. (1978), 'An Assyriological Gloss on the New Archilochus Fragment', *Harvard Studies in Classical Philology* 82, 17–19.

Mouronval Morales, P. M. (2017), *Refranero: refranes y expresiones populares*, Create Space Independent Publishing Platform.

Olivelle, P. (2013), *King, Governance, and Law in Ancient India: Kauṭilya's Arthasāstra*, transl. by Patrick Olivelle, Oxford University Press.

Paczolay, G. (1997), *European proverbs in 55 Languages*, Veszprémi Nyomda, Veszprém.

Percolla, V. (1889), *Piccola Fraseologia Italiana*, Concetto Battiato, Catania.

Quitard, P. (1842), *Dictionnaire étymologique, historique et anecdotique des proverbes et des locutions proverbiales de la langue française*, P. Bertrand, Paris.

Rolland, Eu. (1877), *Faune populaire de la France*, Maisonneuve, Paris.

Schwamenthal, R., Straniero, M. (1991), *Dizionario dei proverbi italiani*, Ed. Rizzoli, Milano.

Simpson, J. (1982), *The Concise Oxford Dictionary of Proverbs*, Oxford University Press.

Simrock, K. (1846), *Die deutschen Sprichwörter*, Brönnner, Frankfurt am Main.

Speake, J. A., Simpson, J. A. (2015), *The Oxford Dictionary of Proverbs*, Oxford University Press.

Strafforello, G. (1883), *La Sapienza del Mondo: ovvero Dizionario universale dei proverbi di tutti i popoli*, vol. 3, Augusto Federico Negro, Torino.

Strati, M. (2004), *Proverba të krahasuara në italisht, anglisht, frengjisht, spanjisht, gjermanisht, rusisht, latinisht, shqip, greqishte e re, greqishte e vjetër, bullgarisht, serbisht, rumanisht dhe turqisht*, Uegen, Tiranë.

Strauss, E. (1994), *Dictionary of European Proverbs*, Routledge, London & New York.

Von Albrecht, M. (1989), *Masters of Roman Prose From Cato to Apuleius*, translated by Neil Adkin, Francis Cairns.

Von Düringsfeld, I., von Reinsberg-Düringsfeld, O. F. (1872), *Sprichwörter der Germanischen und Romanischen Sprachen Vergleichend Zusammengestellt*, Verlag von Hermann Fries, Leipzig.

Wächter, O. (1883), *Altes Gold in deutschen Sprichwörtern*, Spemann, Stuttgart.

Whiting, B. J. (1986), *Modern Proverbs and Proverbial Sayings*, Harvard University Press.

Καψαλης, Γ. Δ. (2003), *Οι παροιμίες του Θεσπρωτού λογίου Κώστα Αθ. Μιχαηλίδη. 6121 χειρόγραφες παροιμίες σε αλφαβητική και λημματοθετική κατάταξη. Συγκριτική μελέτη. Ευρετήριο. Β' έκδοση*, Gutenberg, Αθήνα.

Πολίτης, Ν. Γ. (1901), *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παροιμίες, τόμος Γ*, Αθήναι.

Πολίτης, Ν. Γ. (1902), *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παροιμίες, τόμος Δ*, Αθήναι.

Phraseological expressions from Latin and ancient Greek and their parallels in Macedonian

SUMMARY

Svetlana Kočovska Stevovič

Institute of Classical Studies
Faculty of Philosophy
Ss. Cyril and Methodius University, Skopje

The presence of phraseological expressions originating from classical antiquity is not a phenomenon that has gone unnoticed in the theory dealing with Macedonian phraseology (Велковска 2002, 78–80; Велјановска 2006, 46–47). Yet, the phraseological expressions of ancient Greek and Latin origin do not appear among the examples given for expressions of this type. In this paper, we focus on ten Macedonian phraseological expressions that trace their origins back to antiquity: (1) *Брза кучка слепи кучиња раѓа* [*Brza kučka slepi kučiŋa raĝa*]; (2) *Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува* [*Volkot vlaknoto go menuva, ama kudta ne ja menuva*]; (3) *Големите риби ги јадат малите* [*Golemite ribi gi jadat malite*]; (4) *Една ластовица не прави пролет* [*Edna lastovica ne pravi prolet*]; (5) *Каде што има чад, има и оган* [*Kade što ima čad, ima i ogan*]; (6) *Кучето што лае не каса* [*Kučeto što lae ne kasa*]; (7) *Налева/долева масло на огин/оган* [*Naleva/doleva maslo na ogin/ogan*]; (8) *Не може по магарето, удира по самарот* [*Ne može po magareto, udara po samarot*]; (9) *Носу/полни вода со решето* [*Nosi/polni voda so rešetoto*]; and (10) *Од мува прави слон* [*Od muva pravi slon*]. These expressions are of ancient Greek or Latin origin. They have entered the Macedonian language via other languages, probably via Greek or via neighboring Slavic languages. They belong to the international layer of the Macedonian phraseology and most of them are proverbs, as well as in the languages from which they originate.

Keywords: phraseological expressions of ancient Greek and Latin origin, ancient Greek proverbs, Latin proverbs, Macedonian phraseology